

СЕКЦІЯ 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УДК 304.2

JEL Classification Z130

Альона СТАДНИК

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та психології,
Національний університет «Запорізька політехніка».

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2986-9765>

Марія КУЗЬМІНА

викладач кафедри соціальної роботи та психології,
Національний університет «Запорізька політехніка».

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2101-0630>

Наталія САЛЬНІКОВА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (спеціальність: 231 –
«Соціальна робота»)

Національний університет «Запорізька політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-5033-6278>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ІЗ ЛЮДЬМИ, ЩО МАЮТЬ РИЗИКОВАНУ СЕКСУАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ

***Анотація.** Ризикована сексуальна поведінка – це одна з форм девіантної поведінки: діяльність, що не відповідає нормам, стереотипам, зразкам сексуальної поведінки, що встановилися в суспільстві та є спрямованою на досягнення такої сексуальної мети, яка пов'язана з ризиком настання негативних медичних (СНІД, захворювання, що передаються статевим шляхом, небажана вагітність), психологічних (формування сексуальних відхилень), соціальних (проституція) та інших наслідків.*

Визначено поняття ризикованої сексуальної поведінки як суспільно значущої проблеми сучасного світу, окреслено головні шляхи організації соціальної роботи із особами групи «ризик» та означено, що соціальна робота сприяє вирішенню соціальних проблем сучасного суспільства; проведено ґрунтовне соціологічне дослідження розповсюдженості захворювань, що передаються статевим шляхом внаслідок ризикованої сексуальної поведінки та розглянуті технології соціальної роботи із клієнтами, які мають ризиковану сексуальну поведінку.

Проаналізовано дослідження вітчизняних дослідників, які зауважують на тому, що ризикована сексуальна поведінка включає: ранній сексуальний дебют, низьку поінформованість про особливості статевого життя, незахищені статеві контакти, часту зміну сексуальних партнерів, поєднання сексуальної активності з вживанням алкоголю і наркотиків та ін. Негативними наслідками ризикованої сексуальної поведінки є поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІД, ранні незаплановані вагітності, аборти. Крім того, люди, що мають ризиковану сексуальну поведінку можуть стати жертвами різних негативних дій сексуального характеру (згвалтування, розпусні дії), виявитися залученими до сексуальної експлуатації (проституція, порнобізнес).

Практичне значення результатів дослідження: дослідження може слугувати матеріалом, що узагальнює попередній досвід організації соціальної роботи із особами, що мають ризиковану сексуальну поведінку; відправною точкою для нових досліджень у галузі соціальної роботи, а саме: використання соціальних технологій, форм, методів, засобів впливу на представників «груп ризику» з метою зниження рівня суспільної небезпеки розповсюдження інфекцій, що передається статевим шляхом, а також в якості лекційного матеріалу в закладах вищої та післядипломної освіти при викладанні курсу «соціальна робота».

Ключові слова: *соціальна допомога, соціальна поведінка, ризикована поведінка, допомога.*

Aliona STADNYK

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work and Psychology,
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Mary KUZMINA

Lecturer of the department of social work and psychology,
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Natalia SALNIKOVA

student of higher education of the first (bachelor's) level (specialty: 231 - "Social work")
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

SOCIAL WORK WITH PEOPLE WHO HAVE RISKY SEXUAL BEHAVIOR

***Abstract.** Risky sexual behavior is one of the forms of deviant behavior: activity that does not correspond to the norms, stereotypes, patterns of sexual behavior established in society and is aimed at achieving such a sexual goal, which is associated with the risk of negative medical conditions (AIDS, diseases sexually transmitted, unwanted pregnancy), psychological (formation of sexual deviations), social (prostitution) and other consequences.*

The concept of risky sexual behavior as a socially significant problem of the modern world is defined, the main ways of organizing social work with persons of the «risk» group are outlined, and it is stated that social work contributes to the solution of social problems of modern society; a thorough sociological study of the spread of sexually transmitted diseases as a result of risky sexual behavior was conducted and the technologies of social work with clients who have risky sexual behavior were considered. The research of domestic researchers was analyzed, which noted that risky sexual behavior includes: early sexual debut, low awareness of the peculiarities of sexual life, unprotected sexual contact, frequent change of sexual partners, combination of sexual activity with alcohol and drug use, etc.

The negative consequences of risky sexual behavior are the spread of sexually transmitted infections, HIV/AIDS, early unplanned pregnancies, and abortions. In addition, people with risky sexual behavior can become victims of various negative acts of a sexual nature (rape, lewd acts), be involved in sexual exploitation (prostitution, porn business). Practical significance of the research results: the research can serve as material summarizing the previous experience of organizing social work with persons with risky sexual behavior; a starting point for new research in the field of social work, namely: the use of social technologies, forms, methods, means of influence on representatives of "risk groups" in order to reduce the level of social danger of the spread of sexually transmitted infections, as well as as lecture material in institutions of higher and postgraduate education when teaching the "social work" course.

***Key words:** social assistance, social behavior, risky behavior, assistance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ризикована сексуальна поведінка є однією з найбільш актуальних проблем у сучасному суспільстві адже вона підвищує ймовірність набуття негативних наслідків для фізичного, соціального та психологічного здоров'я нації, пов'язаних із статевим контактом. Щодня більше 1 мільйона людей отримують інфекцію, що передається статевим шляхом (ІПСШ). За оцінками ВООЗ, щорічно 500 мільйонів людей хворіють однією з чотирьох ІПСШ: хламідіоз, гонорею, сифіліс та трихомоніаз. Понад 530 мільйонів людей

мають вірус, що викликає генітальний герпес. На подальший розвиток епідемії ВІЛ/СНІД також безпосередньо впливають чинники збільшення кількості осіб, що мають ризикову сексуальну поведінку, що поглиблює критичну ситуацію в країні у сфері розповсюдження ВІЛ/СНІДу. Поширеність інфекцій, що є пов'язаними із ризикованою сексуальною поведінкою та передаються статевим шляхом є вагомим тягарем для вітчизняної системи громадського здоров'я та належить до важливих напрямів діяльності органів охорони здоров'я й соціальних служб, оскільки вони є соціально-небезпечними й мають серйозний негативний вплив на сексуальне та репродуктивне здоров'я населення нашої держави.

Глобальною стратегією Всесвітньої організації охорони здоров'я до 2030 року є припинення поширення ПСШ як загроз для громадського здоров'я. Досягнення цієї цілі вимагатиме значного скорочення числа нових випадків інфікування з акцентом на зусилля щодо значного розширення заходів соціальної профілактики ризикової сексуальної поведінки в суспільстві.

Проституція, наркоманія, ВІЛ/СНІД, безладні сексуальні контакти – усі ці чинники негативно впливають на здоров'я та життя людей. Для вирішення цих проблем необхідно використовувати комплексний підхід, який включає не тільки медичну допомогу, а й соціальну роботу.

Однією з технологій соціальної роботи з ризикованою сексуальною поведінкою є соціальна терапія. У даному дослідженні буде розглянуто її ефективність та можливості застосування у роботі з людьми груп ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розроблення теорії та методології ризиків започаткували такі автори, як К. Арроу, У. Бек, П. Бернстайн, Е. Гіденс, М. Дуглас, Ф. Найт, О. Ренн та ін. науковці в працях яких знайшли відображення загальні уявлення про поняття і сутність ризикової сексуальної поведінки як негативного явища, що зачіпає різні сфери життєдіяльності суспільства.

Теоретичні напрями дослідження ризикової сексуальної поведінки представлені у низці робіт, які умовно можна розділити виходячи з наступних підходів: соціологічний аналіз (Т. Парсонс, Р. Бейлс), історико-філософський аналіз (М. Фуко, Г. Маркузе), психологічний (З. Фрейд), соціокультурний (М. М. Бахтін, С. Пропп, О. М. Фрейденберг), етнографічний (М. Мід, Г. Мердок, К. Провост).

Аналіз публікацій з проблеми ризикової сексуальної поведінки показав відсутність єдиного підходу до розуміння та трактування цього феномена. З одного боку, ризиковану поведінку відносять до «особливого стилю поведінки, який з високим ступенем ймовірності

може призвести до втрати здоров'я, фізичного та соціального благополуччя особистості», з іншого боку, ризик розглядають як «цінність сучасного суспільства, обумовлену динамічністю перетворень, що відбуваються в ньому».

На формування та підтримання ризикованої поведінки впливають соціальні (мікро та макро), медико-біологічні, а також психологічні та поведінкові фактори.

Проблему організації соціальної роботи із представниками груп ризику розглянуто в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників: К.А. Брукмайер, М. Гогбен, Дж. Кінсі, Дж. Хендерсон, К. Сенгер, М. Хеннінгер, М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна, А.Й. Капська, І. А. Звереві, Г.К. Лактіонової та ін. Проблемі кризового втручання в соціальній роботі та головним аспектам організацій вуличної соціальної роботи присвячено дослідження О. Ваздюк, І. Трубавіної, С. Філь, М. Панасюк та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – проаналізувати теоретико-методологічні особливості технологій соціальної роботи з людьми із ризикованою сексуальною поведінкою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ризикова сексуальна поведінка є однією з найбільш актуальних проблем в сучасному світі. Це може включати проституцію, наркоманію, ВІЛ / СНІД та інші небезпечні звички. Ці явища негативно впливають на здоров'я та життя людей, тому розробка ефективних стратегій соціальної роботи є надзвичайно важливою.

В останні роки одним із пріоритетних напрямів діяльності центрів ЦСССДМ є здійснення первинної та вторинної профілактики ІПСШ та ВІЛ/СНІДу у підлітковому та молодіжному середовищі. Профілактична робота центрів ЦСССДМ забезпечується через мережу спеціалізованих формувань: служби соціальної підтримки сім'ї; Служби Телефон Довіри; служби роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків; школи волонтерів; консультативних пунктів у пологових будинках та відділеннях тощо.

Профілактична робота містить: групові форми роботи (груповий досвід протидіє відчуженню, допомагає вирішенню міжособистісних проблем); індивідуальну роботу (робота спеціаліста, спрямована на одного клієнта за відсутності сторонніх осіб); рекламно-видавничу діяльність (інформаційні матеріали, соціальна реклама) [3].

Перевагами методу групової роботи є те, що вона має значний емоційний вплив на підлітків та молодь, що мають ризиковану сексуальну поведінку, дає можливість їх активізувати, підвищити зацікавленість у інформації з проблеми, формує емоційне ставлення, швидко організовується та охоплює досить велику кількість людей.

Переваги індивідуальної роботи полягають у тому, що індивідуальна робота спрямована на неодноразову зустріч із клієнтом, що забезпечує більшу ефективність соціальної роботи.

Виготовлення та розповсюдження профілактичних інформаційно-просвітницьких матеріалів здійснюється в рамках інформаційно-просвітницьких профілактичних заходів; навчальних заходів профілактичного спрямування; індивідуальної профілактичної соціальної роботи.

Слід зазначити, що на сьогодні в Україні існують певні фактори, які заважають якісній первинній профілактичній соціальній роботі із особами, що мають ризиковану сексуальну поведінку. До них можна віднести: разове використання окремих методів профілактики; недостатній рівень підготовки фахівців щодо надання соціальних послуг із формування здорового способу життя, профілактики соціально небезпечних хвороб; відсутність на державному рівні єдиного центрального органу влади, який відповідає за здійснення первинної профілактики; відсутність міжвідомчої, міжвідомчої координації; профілактична робота щодо запобігання наркоманії та ВІЛ-інфекції/СНІДу не розглядається важливим, пріоритетним напрямком роботи органів місцевого самоврядування [1].

Провідною професійною організацією, яка у співпраці з ключовими громадськими організаціями, Міністерством охорони здоров'я та іншими державними органами, є Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», що веде боротьбу з епідемією ВІЛ/СНІД в Україні, керуючи профілактичними програмами та надаючи якісну технічну підтримку та фінансові ресурси організаціям на місцях. Всі ці зусилля спрямовані на досягнення в країні універсального доступу до комплексних послуг з ВІЛ/СНІД в Україні та ефективною відповіді на епідемію на рівні спільнот на основі досягнутих результатів та передового досвіду [5].

Місією Альянсу є зниження поширення ВІЛ-інфекції та смертності від СНІДу та зменшення негативного впливу епідемії шляхом підтримки суспільної протидії епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні, а також шляхом поширення ефективних підходів до профілактики та лікування ВІЛ у Східній Європі та Центральній Азії.

Одним з напрямків діяльності організації є соціальна профілактика поширення ІПСШ та ВІЛ/СНІД в групах ризику.

Розкриваючи зміст соціальної профілактики як діяльності з попередження соціальної проблеми, соціального відхилення або утримання їх на соціально терпимому рівні за допомогою усунення або нейтралізації причин, що їх породжують, потрібно посилити профілактику серед ключових груп населення та їх сексуальних партнерів - людей, які вживають наркотики, чоловіків, які мають статеві контакти із чоловіками, осіб, які займаються

проституцією, мігрантів, ув'язнених. Нажаль, стигматизація та дискримінація заганяють багатьох із них у підпіллі, відводять від аутич-працівників і, отже, обмежують доступ до послуг з профілактики та терапії.

Одним з ключових інструментів соціальної роботи з клієнтами, які мають ризиковану сексуальну поведінку, є соціальна терапія. Це підхід, який поєднує класичну психотерапію з соціальною роботою. Соціальна терапія дозволяє працювати з клієнтами, які мають складну життєву ситуацію, надаючи їм необхідну психологічну підтримку та допомогу [4].

Один з основних принципів соціальної терапії - це визнання, що клієнти самі знають, що для них найкраще. Соціальний терапевт допомагає клієнтам зрозуміти свої потреби та бажання, а також надає підтримку у їх реалізації. Це може включати розробку плану дій, який допоможе клієнту змінити свою поведінку та життєву ситуацію.

Соціальна терапія також допомагає клієнтам розуміти, як їхнє поведінка впливає на їхнє здоров'я та життя. Це може включати надання інформації про захист від ВІЛ / СНІД та інших статевих захворювань, а також про шляхи зменшення ризику в разі залучення до проституції [6].

Необхідно підкреслити, що одним з ключових аспектів соціальної терапії із особами, що мають ризиковану сексуальну поведінку є робота з даною групою клієнтів на різних рівнях. Це може включати індивідуальну терапію, групову роботу та роботу з родинами, що дозволяє соціальному терапевту працювати з клієнтами на різних рівнях, надаючи їм необхідну підтримку та допомогу [8].

У випадку з клієнтами, які мають ризиковану сексуальну поведінку, соціальна терапія може бути особливо ефективною. Вона дозволяє працювати з клієнтами на різних рівнях, надаючи їм необхідну психологічну підтримку та допомогу. Крім того, соціальна терапія допомагає клієнтам зрозуміти, як їхня поведінка впливає на їхнє здоров'я та життя, та надає інформацію про шляхи зменшення ризику в разі залучення до проституції.

Отже, соціальна терапія є ефективним інструментом соціальної роботи з клієнтами, які мають ризиковану сексуальну поведінку. Вона дозволяє працювати з клієнтами на різних рівнях, надаючи їм необхідну підтримку та допомогу, а також допомагає їм зрозуміти, як їхня поведінка впливає на їхнє здоров'я та життя. Розробка ефективних стратегій соціальної роботи є надзвичайно важливою для боротьби з ризикованою сексуальною поведінкою та покращення якості життя людей.

Первинна профілактика ПСШ включає оцінку «поведінкового» ризику (оцінку сексуальної поведінки особи, яка може призвести до інфікування) та біологічного ризику (тестування на фактори ризику інфікування або передачі ПСШ/ВІЛ). У рамках клінічного

ведення медичні працівники повинні регулярно збирати анамнез пацієнта, включно з поведінковим ризиком, і приділяти значну увагу його зниженню [7].

На додаток до отримання оцінки поведінкового ризику комплексна оцінка повинна включати скринінг на ПСШ, оскільки вони є біологічними маркерами ризику, особливо для інфікування та передачі ВІЛ серед ЧСЧ. У більшості клінічних випадків проведення скринінгу на ПСШ є важливим, але недостатньо використовуваним компонентом оцінки ризику ПСШ та ВІЛ.

Сучасні дані свідчать, що поведінкові консультації з профілактики – найефективніша стратегія боротьби з ПСШ та ВІЛ, яка повинна надаватися всім сексуально активним підліткам та всім дорослим, які мають підтверджену ПСШ, перенесли ПСШ протягом минулого року або мають/мали кількох статевих партнерів.

Таким чином, результати проведеного аналізу науково-методичних джерел свідчать про те, що соціальна профілактика ризикованої сексуальної поведінки, заснована на принципі міждисциплінарності, визнається найефективнішою у вирішенні проблеми подальшого поширення ПСШ та СНІД та відповідає новій стратегії охорони здоров'я, яка протиставлена класичній епідеміологічній стратегії, заснованій на виключно медичному підході.

При здійсненні соціально-профілактичних заходів необхідно враховувати особливості соціально-культурного середовища виховання та освіти особистості, інакше заходи, пов'язані з профілактикою сексуального ризику, можуть виявитися контрпродуктивними для цього суспільства. Соціокультурними детермінантами регуляції сексуальних та тендерних відносин є складові сексуальної культури: статеві ролі, стереотипи маскулінності та фемінінності, статева мораль та інші компоненти [2].

Важливо також забезпечити доступ до належної медичної допомоги та захисту від захворювань, які передаються статевим шляхом. Тільки за умови комплексного підходу можна досягти успіху у боротьбі з ризикованою сексуальною поведінкою та зберегти здоров'я населення.

Нами обґрунтовано, що ризикова сексуальна поведінка, пов'язана з ризиком зараження ПСШ та ВІЛ, формується відповідно до соціальних умов, виховання, освіти, а також соціально-психологічних, особистісних, ситуативно-адаптивних установок, які є традиційними предметами вивчення соціальних наук.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Ризикова сексуальна поведінка є однією з найбільш небезпечних проблем, які стикається сучасне суспільство. Це поведінка, яка може призвести до серйозних наслідків для здоров'я людини та для суспільства в цілому.

Соціальна профілактика ризикованої сексуальної поведінки є дуже важливим елементом збереження здоров'я та соціальної адаптації населення. Зростаюча кількість випадків зараження венеричними хворобами та ВІЛ-інфекцією в нашому суспільстві свідчить про необхідність проведення ефективної профілактики ризикованої сексуальної поведінки.

Одним з найважливіших завдань є попередження раннього початку сексуальної активності та зменшення ризику зараження венеричними хворобами та ВІЛ-інфекцією. Для цього в роботі з представниками груп ризику використовуються різні методи та підходи.

Одним з найбільш ефективних методів є проведення інформаційно-освітньої роботи з молоддю. Це можуть бути лекції, тренінги, семінари, дискусії та інші форми роботи. Важливим елементом є роз'яснення молоді про ризики, які пов'язані з раннім початком сексуальної активності та незахищеним сексом. Також важливим елементом є робота з батьками та педагогами. Вони можуть надавати молоді необхідну інформацію та підтримку, яка допоможе зменшити ризик виникнення ризикованої сексуальної поведінки.

Окрім цього, використовуються різні методи заохочення до здорового способу життя, такі як спорт, культурні заходи та інші форми дозвілля. Це допомагає молоді зайняти свій час та зменшити ризик виникнення ризикованої сексуальної поведінки.

Онлайн-просвітницька робота повинна завжди враховувати соціально-економічні, культурні, мовні та політичні контексти, які оточують життя осіб, що мають ризиковану сексуальну поведінку. Інвестиції в культурно чутливі онлайн-програми та послуги для сексуальної освіти, адвокації та профілактики ВІЛ у всьому світі є надзвичайно важливими. Створення подібних соціальних ініціатив є обов'язковим в сфері соціальної роботи та просування професії вперед у глобальному контексті.

Також важливим елементом є доступ до якісних послуг з охорони здоров'я. Це можуть бути консультації лікарів, тестування на венеричні хвороби та ВІЛ-інфекцію, а також надання необхідних медикаментів.

Отже, використання різних методів, технологій та підходів соціальної роботи дозволяє ефективно впливати на представників груп ризику та зменшити небезпеку виникнення ризикованої сексуальної поведінки.

Список літератури

1. Враун А. (2016), *Supervizor u sotsial'niy roboti :superviziya dohlyadu v hpomadi, den. ta statsionap. ustanovakh.* [Supervision in social care: supervision of care in the community, day. and station institutions] Kyuiv: Pul'sapy, Ukraine.

2. Barantsova T. (2014), *Sotsiokul'turna rehabilitatsiya molodi ta ditey invalidiv.* [Sociocultural rehabilitation of disabled youth and children]. *Sotsial'na polityka i sotsial'na robota.* № 1. S.65 – 72

3. Boyko A. (2021), *Sotsial'na robota z kliyentamy iz zalezhnistyuu vid psykhoaktyvnykh rehovyn*. [Social work with clients with addiction to psychoactive substances]. *Sotsial'na polityka i sotsial'na robota*. № 1. S.73 – 79

4. Hryha I.K. (2014), *Sotsial'na robota: teoriya ta praktyka (robota z konkretnymy hrupamy kliyentiv)*. [Social work: theory and practice (work with specific groups of clients)]. *navchal'nyy posib*. Kyiv: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya, Ukraine.

5. Lukashevych M., Myhovych I. (2010), *Teoriya i metody sotsial'noyi roboty*. [Theory and methods of social work]. Kyiv: MAUP, Ukraine.

6. Myhovych I. (2015), *Teoriyi i metody sotsial'noyi roboty: pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*. [Theories and methods of social work: a textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv : Akademvydav, Ukraine.

7. Ivashchenko K. (2016), *Tekhnolohiyi sotsial'noyi roboty: navch. posibnyk*. [Technologies of social work: education. manual]. Uman': Zhovtyy, Ukraine.

8. Shalayeva K. (2019), *Strategies of social work with young women. Social work in Ukraine: theory and practice*. [Strategies of social work with young women. Social work in Ukraine: theory and practice]. No. 4. P.109 - 120.

References

1. Bpaun A. (2016), *Supervizop u sotsial'niy poboti :superviziya dohlyadu v hpomadi, den. ta statsionap. ustanovakh*. [Supervision in social care: supervision of care in the community, day, and station institutions] Kyiv: Pul'sapy. [in Ukrainian].

2. Barantsova T. (2014), *Sotsiokul'turna reabilitatsiya molodi ta ditey invalidiv*. [Sociocultural rehabilitation of disabled youth and children]. *Sotsial'na polityka i sotsial'na robota*.. № 1. S.65 – 72. [in Ukrainian].

3. Boyko A. (2021), *Sotsial'na robota z kliyentamy iz zalezhnistyuu vid psykhoaktyvnykh rehovyn*. [Social work with clients with addiction to psychoactive substances]. *Sotsial'na polityka i sotsial'na robota*. № 1. S.73 — 79. [in Ukrainian].

4. Hryha I.K. (2014), *Sotsial'na robota: teoriya ta praktyka (robota z konkretnymy hrupamy kliyentiv)*. [Social work: theory and practice (work with specific groups of clients)]. *navchal'nyy posib*. Kyiv: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya. [in Ukrainian].

5. Lukashevych M., Myhovych I. (2010), *Teoriya i metody sotsial'noyi roboty*. [Theory and methods of social work]. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].

6. Myhovych I. (2015), *Teoriyi i metody sotsial'noyi roboty: pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*. [Theories and methods of social work: a textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].

7. Ivashchenko K. (2016), *Tekhnolohiyi sotsial'noyi roboty: navch. posibnyk*. [Technologies of social work: education. manual]. Uman': Zhovtyy. [in Ukrainian].
8. Shalayeva K. (2019), *Strategies of social work with young women. Social work in Ukraine: theory and practice*. [Strategies of social work with young women. Social work in Ukraine: theory and practice]. No. 4. P.109 — 120. [in Ukrainian].